

КНИГА ЗА РАЗВИВАНЕ НА КРИТИЧЕСКОТО МИСЛЕНЕ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

(Василева, Б. *Критическото мислене в обучението по български език*.
София: „Авангард Прима“, 166с.)

Илияна Горанова
Русенски университет, Филиал Силистра

1. Монографията на Бонка Василева – **Критическото мислене в обучението по български език**, е явление в методиката на обучението по български език (МОБЕ). За пръв път в теоретичен и в теоретико-приложен план се анализират педагогическите проекции на концепцията за критическото мислене (КМ) и се обосновава технология за развиването му чрез обучението по български език (ОБЕ) в прогимназиалния етап на основната образователна степен.

Актуалността на проблемите, свързани с развитието на КМ на учениците чрез ОБЕ, произтича от социалната значимост на КМ за „формиране на личности, които са адаптивни, умеят да устояват на различни въздействия, да генерират свои идеи и да ги защитават“ (с. 5).

В монографията Б. Василева защитава *значима теза* – задължението ни да научим децата да мислят „критически“ е не само обществена ценност, но и необходимост за тяхното собствено развитие (с. 6).

Изборът на обекта на изследването е провокиран от няколко значими фактора: (1) потребност от „непрекъснато актуализиране на досегашните учебителни практики“; (2) дефицит „на умения у учениците за разбиране, използване, осмисляне на информация“, установен и чрез проведени от авторката с учители и ученици анкетни проучвания; (3) интерес сред учителите по БЕ към програмата „Развитие на критическото мислене чрез четене и писане“ (с.138).

Проблемът за развиването на мисленето на учениците не е нов за теорията и практиката на ОБЕ. **В монографията теоретично обосновано по нов начин се поставят:**

– *технология за развиване на КМ в ОБЕ*, апробирана в 6. клас. Този факт с основание може да бъде определен като едно от сериозните достойнства на книгата. Внимателният ѝ прочит убеждава читателя, че апробираната в 6.

клас технология за развиване на КМ чрез ОБЕ успешно може да се приложи и в другите класове на основната и на гимназиалната училищна степен (Защо авторката е избрала само 6. клас? – вж. с. 6; с. 42);

– *психодидактически модел за развиване на КМ в образователния процес по български език (БЕ)*, който на практика реализира алгоритъма, по който се търсят отговори на въпросите – „Каква е целта? Какво е известно? Кои навици на мислене ще ви помогнат да постигнете поставената цел? Достигната ли е целта, която сте си поставили?“ (с.16);

– *процедура за диагностициране на уменията на учениците за КМ*; конкретизират се критерии за проверка и оценка на равнището на КМ по три компонента – когнитивен, рефлексивен (оценъчен) и поведенски (по-подробно – с.21).

Предимно с **практическа стойност** е фактът, че за целите на експерименталното обучение методичката е разработила *пакет от дидактически материали към всички теми от учебното съдържание по БЕ за 6. клас*. В книгата към отделните теоретични постановки (за типовете задачи например) са включени елементи от тези материали, по подобие на които учителите могат да изработват свои варианти. Като примерни могат да се използват и включените в **Приложенията** (с. 141 – 154) разработки на няколко урочни теми. В помощ на учителя е и посочената предимно на български и на руски език актуализирана библиографска справка – **Литература** (с.159 – 166).

2. Основният текст на монографията, обединен в две части, несъмнено притежава теоретична и теоретико-приложна стойност.

2.1. В *първата част* – **Критическото мислене като социален и психологически феномен** (с. 10 – 31), авторката обосновава ролята и мястото на КМ в образователното взаимодействие по БЕ в контекста на промените в целите на езиковото обучение; анализира и представя същността му; предлага критерии, по които да се отчита формирано/неформирано КМ.

Полезен за учителя по БЕ е анализът, който се прави на трикомпонентната структура на КМ (с.15 – 17), изразена чрез формулата „*нагласи (attitude) + владее на фактите + редица навици за действие*“. Тази формула според авторката изразява същността на КМ; именно нея тя операционализира в модел за развитие на КМ в ОБЕ.

2.2. *Втората част* на основния текст на монографията – **Технология за развиване на критическо мислене в обучението по български език в прогимназиален етап** (с.32 – 138), представя на читателя:

– анализ на сложната взаимовръзка между реализирането на целите на ОБЕ и инструментариума за развиване на КМ;

– авторова система от задачи, посредством които се развива КМ;

– технология за развиване на КМ в урок за усвояване на лингвистични знания;

– технология за развиване на КМ при формиране на умения у учениците за създаване на аргументативен и описателен текст.

2.2.1. Проследявайки синтезирано в исторически план водещи схващания за **целите на езиковото образование**, които имат отношение към развитието на КМ, авторката стига до съществени **изводи** (с.34 – 35).

– Независимо от различните акценти в концепциите за езиково обучение – граматиката или речевата употреба, *развиването на мисленето винаги е сред приоритетните цели на обучение*, като най-често се акцентира върху ролята и възможностите на граматиката за развиване на логическото мислене.

– За методиката на ОБЕ важна изходна постановка е, че *КМ подлежи на развитие*: то може да се развива в резултат на целенасочена учебна дейност и на учебно съдържание, което предполага такава дейност.

– *С прилагането на КМ в обучението се развива личността на ученика* – оттам и езиковата му индивидуалност; като резултат от това се формират важни за съвременното общество личностни качества у подрастващите.

2.2.2. Оригинален е начинът, по който авторката представя сложната **взаимовръзка между целите и задачите на ОБЕ като първи език и възможностите за развитие на КМ** (с.39 – 48).

Прилагането на инструментариум за развиване на КМ в процеса на овладяване на знания за основни лингвистични понятия и закономерности е необходимо, „за да се подпомогне процесът на разбиране на нужната за езиковата подготовка на учениците лингвистична информация“; което всъщност доказва взаимовръзката между *информационно-познавателните цели в ОБЕ и КМ*.

Връзката между *комуникативно-практическите цели в ОБЕ и КМ* авторката сполучливо открива в участието на знанията за езика като система в „овладяването на умения и придобиване на способност за пълноценно участие в речевото общуване“. В случая важен за образователното взаимодействие по ОБЕ е **изводът**: „Компетентната употреба на езика е невъзможна без формирана способност за рефлексия (размишление) за езика и за езиковата употреба – на другите и собствената“ (по-подробно вж. с.40 – 41).

Сложната взаимовръзка между *развиващите и възпитателните цели в ОБЕ и КМ* оригинално се търси в това, че в МОБЕ реализирането на тези цели се свързва предимно с творческото участие на подрастващите в учебната дейност – поставяне на проблеми и решаване на проблеми. Чрез инструментариума за развиване на КМ учениците се учат да поставят проблеми, да търсят оптимални варианти за тяхното разрешаване, след което да отчитат ефекта от прилагането на един или на друг вариант.

В този контекст значима за теорията и за практиката на ОБЕ е **тезата**, формулирана от методичката: „Оценъчният подход, който то (КМ) „налага“, засилва самоанализа и самонаблюдението при езиковата употреба и позволя-

ва да се формира разбиране у учениците за значението на езиковата индивидуалност“, т.е. индентифицирането на личността чрез езика (вж. с.42).

2.2.3. Моделът, който Б. Василева предлага за развитие на КМ чрез ОБЕ, е ориентиран към трите основни дейности, свързани с овладяването на езика – усвояване на лингвистични знания и умения, възприемане и създаване на текстове (с.48). С оглед реализирането на тези дейности тя предлага **пакет от типове задачи** (с.55 – 88): за всеки от типовете (седем на брой) се изясняват същността, ролята и мястото му в развитието на КМ; предлагат се варианти на задачи върху конкретно учебно съдържание.

2.2.4. Технологията за развиване на КМ в урока за усвояване на лингвистични знания и умения авторката отличава от традиционната технология по това, че е „насочена не към предаване на знания, умения и нагласи, а към пораждање на активна мисловна дейност у детето, в резултат на което то, изграждайки собствени стратегии за учене, формира свое, личностно познание и ценностни отношения, които развиват личностната му „автономия“ (с.89). Технологията е представена с два компонента – *съдържателен и процесуален*.

Интерес за учителя, преподаващ БЕ, ще бъде представянето на *процесуалния компонент на технологията*, елементите на който са съсредоточени в три етапа на урока, определени като – (1) *мотивиращ етап*, (2) *оперативно-познавателен етап*, (3) *рефлексивно-оценъчен етап* (с. 91 – 103). Характеристиката на всеки от етапите ще помогне да учителя при разработката на урочни теми, които предлагат възможности за прилагане на технологията за развиване на КМ. За всеки етап са анализирани дейностите на учителя и на учениците; формулирани са изводи за ролята и мястото на всяка от тях в цялостния процес на формиране на КМ. Особено полезна е информацията, отнасяща се до дейностите на учениците – целеполагане/планиране на дейността; възприемане и усвояване на лингвистична информация; проверка на усвоените знания и умения; овладяване на алгоритми за работа с текст, на стратегии и техники за учене.

2.2.5. Авторката обосновава свързва **процеса на формиране на умения у учениците за създаване на аргументативни текстове** с техниките за развиване на КМ. За да може да създава такива текстове, е необходимо ученикът: (1) да осмисли знания за характеристиките на аргументативния текст, за видовете (с приликите и разликите между тях) и за структурата му; (2) да овладее умения да наблюдава, анализира, създава и оценява такъв текст; (3) да има нагласа и убеденост, че тези знания и умения ще са му необходими в бъдещата социална реализация. Анализирани в изложението примери показват, че всичко това е възможно да се реализира посредством техниките, целящи развиване на КМ (с.104 – 115).

2.2.6. Като подходящи за развиване на КМ се представят и уроците за **формиране у учениците на умения за създаване на описателни текстове**. Вни-

манието на читателя се съсредоточава върху няколко ключови момента, които следва да бъдат организирани с обучаваните (с.115 – 121): (1) възприемане на обекта на описание; формиране на вътрешни представи (или размишления) за обекта; и като резултат от това – изграждане на отношение към обекта; (2) осмисляне на знания за спецификата на този вид съчинение-описание на обект; (3) работа на ученика върху текста. С подходящи примери авторката показва: *как да се създаде у учениците мотивация за описание на обект; как да ги учим да наблюдават обекта на описание; как да създават такъв текст и как след това да го оценяват.*

2.2.7. От формулираните в края на втората част от монографията **изводи** особена значимост за реализирането на КМ в ОБЕ има един от тях (с.120 – 121): *„Развиването на КМ е невъзможно без формирана у учителя нагласа за:*

- определяне и следване на нови предметни цели в обучението, свързани с развитието на личността на ученика и формиране у него на умение за учене, което е част от личностната му компетентност;

- създаване на подходяща среда за развиване на КМ в урока, която дава възможност за активно участие на учениците в образователния процес, за мисловна активност, ангажираност и мотивация за учебна дейност“.

3. В заключение - монографията на Бонка Василева **„Критическото мислене в обучението по български език“** ще намери своите читатели сред учители, образователни и научни дейци, които:

- проявяват интерес към възможностите на образователния процес за развиване на КМ на подрастващите и следят анализите и представянето на нови обучителни практики;

- гледат на взаимовръзката между повишаването на езиковата образованост на младите личности и равнището на тяхното критическо мислене като на средство за личностното им обогатяване;

- преподават БЕ – независимо в коя образователната степен, подготвят и/или квалифицират учители по БЕ: апробираната от авторката технология предлага на учителите вариант за развиване на КМ чрез ОБЕ; помага им да осмислят алгоритъм, по който могат да организират съвременно развиващо ОБЕ.

A BOOK ON DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS WITHIN BULGARIAN LANGUAGE TEACHING

✉ **Dr. Iliana Goranova, Assos. Prof.**
University of Rousse, Silistra Branch
E-mail: ilgoranova@mail.bg